

Õiguskantsler

Teie 09.11.2024 nr

Meie 26.03.2025 nr 7-5/241974/2502151

Laste elukorraldus ja elatise maksmine lastele pärast vanema kaotust

Lugupeetud avaldaja

Pöördusite õiguskantsleri poole, sest olete mures enda ja [] elukorralduse pärast.

[]. Paraku ei saa õiguskantsler reguleerida laste ja vanemate vahelisi suhteid ega lahendada elatist puudutavaid vaidlusi ([Õiguskantsleri seaduse](#) § 25 lg 1). Saame selgitada seadustega sätestatud võimalusi ja anda nõu, millist abi on Teil võimalik saada.

Praegu saab Teie ja [] seotud otsuseid teha Teie vanem, sest tema on teie hooldusõiguslik vanem. Seejuures peab vanem arvestama, et Teie ja [] saate aasta-aastalt iseseisvamaks ja vastutusvõimelisemaks. Teie vanemal tuleb hooldus- ja kasvatusküsimusi teiega arutada. Kõige parem oleks, kui Te jõuaksite [], vanema ja vanavanemaga oma edasise elukorralduse ja ülalpidamise suhtes kokkuleppele. Vajaduse korral peab teil aitama seda kokkulepet saavutada [] Vallavalitsus koostöös [] Linnavalitsusega. Kui te siiski ei jõua olulistest küsimustest vanemaga kokkuleppele, lahendab vaidluse kohus.

Kui [] Vallavalitsus ja [] Linnavalitsus teavad, et vanema käitumine ohustab Teie heaolu või ta on Teid hooletusse jätnud, peavad kohaliku omavalitsuse ametnikud sellest kohtule teada andma. Selle kohta võite kohtule avalduse esitada ka Teie ise või Teie vanavanem. Lisaks saate taotleda kohtult enda teovõime laiendamist. Kohus arvestab Teie huve ja otsustab, kus oleks Teil ja [] kõige parem elada ning kellel ja mille kohta on õigus teha teid puudutavaid otsuseid. Õiguskantsler ei saa anda hinnangut, millisele seisukohale kohus võib jõuda.

Praegu saate kohtu kaudu elatist nõuda Teie ise, seda ei saa teha ei kohalik omavalitsus ega Teie vanavanem. Võite esitada kohtule elatise nõudes vanema vastu hagi ning sellisel juhul võib kohus määrata menetluse ajaks Teid esindama erieestkostja või riigi õigusabi korras advokaadi. Samuti saate taotleda kohtult riigi õigusabi ning kohus võib Teile määrata advokaadist esindaja, kes esitab ise Teie nimel kohtusse hagi ja esindab Teid kohtumenetluses.

[].

Ka selleks, et lapsetoetus jõuaks Teieni, on Teil õigus küsida abi [] Vallavalitsuselt ja [] Linnavalitsuselt.

Teie vanemal on kohustus esitada rahvastikuregistrile Teie elukoha kohta õiged andmed. [] Vallavalitsus ja [] Linnavalitsus saavad seda vanemale selgitada. Kui vanem seda kohustust

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

siiski ei täida, saab valla- või linnavalitsus algatada menetluse Teie elukoha andmete muutmiseks rahvastikuregistris.

Te saate varsti täisealiseks, mis tähendab, et võite peagi oma elu iseseisvalt korraldada ja otsustada, kus Te elate. Täisealisena saate ka ise esitada rahvastikuregistrile oma elukoha andmed ja taotleda Sotsiaalkindlustusametilt lapsetoetust. Kui Te jätkate täisealiseks saanuna hariduse omandamist, on Teil õigus saada vanemalt elatist kuni 21. eluaastani.

I. [].

II. Vanema hooldusõigus

5. Lapsevanemal on õigus ja kohustus hoolitseda oma lapse ja tema vara eest ning otsustada lapsega seotud asju ([perekonnaseaduse](#) (PKS) § 116 lg 2). Kui vanematel on ühine hooldusõigus, on need õigused ja kohustused mõlemal vanemal. Hooldusõiguslik vanem võib last esindada (PKS § 120 lg 1).

6. Harju Maakohus kinnitas [] aastal määrusega kompromissi Teie vanemate vahel, milles nad leppisid muu hulgas kokku, et Teie ühel vanemal on õigus otsustada, kus on Teie viibimiskoht Eestis ja mis koolis Te õpite. Tsiiviilkohtumenetluses sõlmitud kompromissi on kohtud käsitlenud kompromisslepinguna [võlaõigusseaduse](#) (VÕS) tähenduses.¹ Selline leping, mida lepingupool saab ainult isiklikult täita, lõpeb ühe poole surmaga (VÕS § 186 p 7). Seega taastus pärast Teie ühe vanema surma kompromissile eelnenud olukord. See tähendab, et praegusel juhul on Teie teisel vanemal Teie ja [] suhtes täielik hooldusõigus.

7. Hooldusõiguse teostamine tähendab muu hulgas seda, et vanem võib määrata lapse viibimiskohta (PKS § 124 lg 1). Seda otsust tehes peab vanem lähtuma ka lapse arvamusest (PKS § 116 lg 3) ja lapse parimatest huvidest ([lastekaitseaduse](#) (LasteKS) § 21). Teie avaldusest selgub, et Teie ja vanema soovid selles asjas ei ühti. On mõistetav, et Te soovite edasi elada oma harjumuspärasel kodus koos [], [] ja vanavanemaga. Paraku ei saa alaealine laps iseseisvalt otsustada, kus ja kellega ta elab.

Elukoha andmed rahvastikuregistris

8. Hooldusõigusliku vanemana võis vanem küll muuta Teie ja [] elukoha andmeid rahvastikuregistris, kuid vanemal tuleb siiski tagada, et tema alaealiste laste elukoha aadress oleks õige ([rahvastikuregistri seaduse](#) (RRS) § 68). Teie avaldusest ja kohalike omavalitsuste selgitustest saime aru, et te ei ela rahvastikuregistrisse märgitud aadressil.

9. Vald või linn, mille territooriumil rahvastikuregistri andmetel laps elab, peab last abistama ([sotsiaalhoolekande seaduse](#) (SHS) § 5 lg 1, LasteKS §-d 27–29). Lapse elukoha andmete järgi määratakse lapsele elukohajärgne kool. Elukoha andmetest võib sõltuda ka huvihariduse ja mitmesuguste teenuste pakkumine lapsele. Seetõttu on väga oluline, et rahvastikuregistrisse kantud andmed oleksid õiged.

10. Kui valla- või linnavalitsus teab, et Te ei ela [] rahvastikuregistris märgitud aadressil, saab ta algatada menetluse elukoha andmete muutmiseks (RRS §-d 85-87¹). Praegusel juhul on see [] Vallavalitsusele ja [] Linnavalitsusele teada. Valla- või linnavalitsus saab ka vanemaga ühendust võtta ning paluda tal esitada õiged andmed.

¹ Riigikohtu 22.12.2004 otsus tsiiviilasjas nr [3-2-1-148-04](#), p 17; määrus tsiiviilasjas nr [3-2-1-53-05](#) p 18.

Elukoha määramine ja lapsega seotud asjade otsustamine

11. Hooldusõiguslik vanem võib lapse välja nõuda igäühelt, kes vastu vanema tahtmist last õigusvastaselt enda juures hoiab (PKS § 126 lg 1). Seega on vanemal seaduse järgi õigus nõuda, et elaksite tema juures. Seadus näeb ka ette erandid juhuks, kui laps elab kasuperekonnas. Kui lapsevanem soovib kasuperekonnas elavat last teda hooldavalt inimeselt välja nõuda, võib kohus omal algatusel või last hooldava inimese taotlusel määrata, et laps jääb teda hooldava inimese juurde, kui väljanõudmine võib kahjustada lapse huve (PKS § 122, § 126 lg 4). Kohus on asja lahendamisel sõltumatu ja otsustab asjaoludest lähtuvalt, kas vanavanemat saab pidada kasuperekonnaks ning kelle juurde Te elame jääte. Õiguskantsler ei saa hinnata seda, millisele seisukohale kohus võib jõuda.

12. Lisaks elukoha otsustamisele on ka muid otsuseid, mida saab teha hooldusõiguslik vanem. Vanem saab näiteks valida lapsele kooli, taotleda dokumente ning otsustada välismaale reisimise üle või tervist puudutavaid küsimusi. Need otsused tuleb hooldusõiguslikul vanemal samuti teha koos lapsega ja lapse huvidest lähtudes. Seadus on ka siin ette näinud erandi kasuperekonna jaoks. Kasuvanem saab otsustada lapse tavahooldamise asju ning neis asjades last esindada. See õigus on kasuvanemal juhul, kui hooldusõiguslik vanem sellele vastu ei vaidle (PKS § 146). Tavahoolduse asjade all mõeldakse näiteks söömist, uneaega ning seda, mis kell laps peab kodus olema ja millal koolitöid tegema, need on ka igapäeva elu küsimusi puudutavad asjad. Kasuperekond võib kohtult taotleda endale ka muude küsimuste otsustamise õigust. Selleks on aga vaja ka vanema nõusolekut (PKS § 122 lg 2).

Kohtusse pöördumise õigus ja kohtu rakendatavad abinõud

13. Lapsevanem peab kõiki last mõjutavaid otsuseid tehes lähtuma sellest, mis on lapse huvides parim (LasteKS § 21). Kui kohalikule omavalitsusele näib, et Teie vanem seda praegu ei tee, peab kohalik omavalitsus vanemat Teie heaolu tagamisel toetama ja nõustama (LasteKS § 7 lg 2). Kui kohalik omavalitsus leiab, et vanem ohustab Teie heaolu, peab kohalik omavalitsus sellest teatama kohtule (PKS § 134 lg 2). Lapse heaolu on ohus näiteks siis, kui laps jäetakse hooletusse ja kui vanem ei suuda täita oma kohustusi (PKS § 134 lg 2). Hooletusse jätmise all mõistetakse olukordi, kus vanem pole hoolitsenud lapse füüsiliste ja tervist puudutavate vajaduste eest või pole teinud seda piisavalt. Teie avalduse põhjal saime aru, et vanem võis jätta Teid pärast teise vanema surma ilma vajaliku emotsionaalse ja majandusliku toeta.

14. Kohus hindab vanema käitumist perekonnaseaduse sätetest juhindudes ning otsustab, kas vanem on oma lapsed hooletusse jätnud ning kas ja milliseid abinõusid on vaja rakendada. Näiteks võib kohus alustada menetlust, et otsustada, kas on vaja piirata vanema hooldusõigust ja määrata Teile eestkostja (PKS § 118 lg 2, § 135 lg-d 2 ja 3).² Kohus võib teha vanema asemel Teie kohta hooldusõigusest tulenevaid otsuseid, teha hoiatusi ja ettekirjutusi, kehtestada keelde või kohustada vanemat järgima kohtu määratud asutuse hooldusjuhiseid (PKS § 134 lg 3).

15. Kohus lähtub otsust tehes esmajoones Teie kui lapse huvidest ning selgitab välja ka Teie arvamuse (PKS § 123, LasteKS § 21, [tsiviilkohtumenetluse seadustiku](#) (TsMS) § 552¹). Lapse huve puudutavas vaidluses võib kohus koguda tõendeid omal algatusel (TsMS § 230 lg 3). Kui laps kasvab pikemat aega kasuperekonnas, kuulab kohus ära ka last kasvatava inimese, kui see aitab kaasa asja lahendamisele või asjaolu selgitamisele (TsMS § 560). See tähendab, et kohus võib ära kuulata ka vanavanema arvamuse.

² Riigikohtu 20.12.2011 määrus tsiviilasjas nr [3-2-1-132-11](#).

16. Kohtusse võib pöörduda kohalik omavalitsus, aga ka Teie vanavanem (PKS § 134 lg 2). See õigus on vanavanemal sellest hoolimata, et Harju Maakohus keeldus vanavanema [] aastal esitatud avaldust menetlusse võtmast (TsMS § 426 lg 1, § 477 lg 1). Küll aga tuleks vanavanemal avalduse aluseks olevaid asjaolusid täpsustada ning tuua välja ka uued asjaolud, kui olukord on võrreldes [] aastaga muutunud. Võite ka ise kohtusse pöörduda. Alaealise kohtusse pöördumise kohta kirjutame lähemalt selle kirja punktides 20–23.

17. Kui Teie pere vajab kohtumenetluses õigusabi, saate õigusabi võimaluste kohta lähemalt lugeda [riigiportaalist Eesti.ee](http://riigiportaalist.Eesti.ee). Inimestele, kelle keskmine brutosissetulek on kuni 2000 eurot kuus, on lapse õigusi puudutavates perekonnaasjades ette nähtud kaks tundi tasuta õigusnõustamist. Peale selle saab taotleda kuni kümme tundi õigusnõustamist, mille tunnitasu on 45,75 eurot (vt veebiaadressilt <https://www.juristaitab.ee/et>). Kohtumenetluseks võib teatud juhtudel taotleda riigi kulul ka advokaati. Selle kohta saate lähemat teavet [riigi õigusabi veebilehelt](#) või küsida selgitusi advokaadibüroodest.³ Samuti võite õigusabi võimaluste kohta küsida kohalikult omavalitsuselt.

Alaealise teovõime laiendamine

18. Teie kirjeldatud olukorras võib abi olla ka sellest, kui taotlete kohtult enda teovõime laiendamist. Sellise taotluse saab esitada alaealine, kes on vähemalt 15 aastat vana. Kohus võib alaealise teovõimet laiendada, kui see on alaealise huvides ja tema arengutase seda võimaldab. Teovõime laiendamise avalduse saab kohtule esitada alaealine ise, tema vanem või eestkostja või alaealise elukohajärgne kohalik omavalitsus. Sel juhul otsustab kohus, kas ja milliseid tehinguid või õigustoiminguid võib alaealine teha iseseisvalt ([tsiviilseadustiku üldosa seaduse](#) (TsÜS) § 9, TsMS § 570, § 575 lg 2 p 2).

19. Seadus ei täpsusta, millal on teovõime laiendamine alaealise huvides, ega määratle ka põhjusi, millisel juhul võib teovõimet laiendada. Kohtud on alaealise teovõimet laiendanud näiteks siis, kui alaealine on soovinud tegelda ettevõtlusega või teha lapse sünniga seotud toiminguid. Üldjuhul ei ole alaealise huvides laiendada tema teovõimet selliselt, et ta saaks täielikult oma elu ise korraldada. Samas näiteks olukorras, kus peagi täisealiseks saav alaealine sai lapse ning tema ema oli surnud ja isa töötas välismaal, laiendas kohus tema teovõimet kõigi tehingute tegemiseks.⁴ Kui kohus on alaealise teovõimet laiendanud, ei kehti vanema hooldusõigus nende toimingute kohta, mida alaealine võib teha iseseisvalt (PKS § 121).

20. Kohus saab alaealise teovõimet laiendada tema seadusliku esindaja nõusolekul. Kui seaduslik esindaja nõusolekut ei anna, kuid tema keeldumine on ilmses vastuolus alaealise huvidega, võib kohus teovõimet laiendada ka siis, kui alaealise seaduslik esindaja pole sellega nõus (TsÜS § 9 lg 2). See tähendab, et isegi siis, kui Teie vanem keelduks Teie teovõime laiendamisest, saab kohus teovõimet laiendada, kui kohtu hinnangul on see Teie parimates huvides.

21. Kohus lahendab alaealise teovõime laiendamise avalduse hagita menetluses (TsMS § 550 lg 1 p 4). Hagita menetluses kehtib uurimispõhimõte, mis tähendab, et kohus peab avalduse lahendamiseks vajalikud asjaolud omal algatusel välja selgitama ning koguma selleks vajadusel tõendeid ise või kohustama avaldajat neid esitama (TsMS § 477 lõiked 5 ja 7). Kohtusse pöördumise kohta saab lähemat teavet ja selgitusi [kohtute veebilehelt](#).

³ Advokaadibüroo pidaja tagab riigi õigusabi vajajatele advokaadibüroo tööajal selgituste andmise riigi õigusabi saamise aluste ja korra kohta ilma selle eest tasu võtmata ([riigi õigusabi seaduse](#) § 5 lg 2).

⁴ Tartu Maakohtu 29.01.2015 määrus tsiviilasjas nr [2-15-672](#).

II. Ülalpidamiskohustus ja elatise nõue

22. Lapsevanem on kohustatud ülal pidama oma alaealist last ja last, kes täisealiseks saanuna jätkab põhi- või keskkooli omandamist põhikoolis, gümnaasiumis või kutseõppeasutuses kuni lapse 21-aastaseks saamiseni (PKS §-d 96 ja 97). Lapse ülalpidamise kohustus on kehtestatud lapse huvides ja seda näeb ette põhiseadus. Alaealine laps ei ole ise võimeline endale toimetulekuks vajalikke vahendeid kindlustama, mistõttu peavad teda ülal pidama tema vanemad. Vanem ei vabane alaealise lapse ülalpidamise kohustusest ka siis, kui ta ei ela lapsega koos (vt ka õiguskantsleri varasemat [seisukohta](#)). Sellisel juhul peab vanem lapse ülalpidamiseks maksma talle elatist (PKS § 100 lg 2). Kui vanem elatist ei maksa või ei tee seda vajalikus ulatuses, lahendab vaidluse kohus.

23. Alaealisel ehk alla 18-aastaselt inimesel on piiratud teovõime (TsÜS § 8 lg 2). Piiratud teovõime tõttu ei saa alaealine üldjuhul ise ennast kohtus esindada (TsMS § 202 lg 2). Alaealise nimel võib kohtusse pöörduda tema seaduslik esindaja, kelleks on tema hooldusõiguslik vanem või eestkostja (TsMS § 217 lg 3, PKS § 120 lg 1, § 179 lg 1). Varem pöörduski Teiega koos elav vanem Teie nimel elatise nõudega kohtu poole. Praegusel juhul teeb kohtusse pöördumise keeruliseks asjaolu, et vanem, kellelt Te soovite elatist saada, on Teie ainus hooldusõiguslik vanem.

24. Olukorras, kus vanema ja lapse huvid on vastuolus, ei saa vanem last kohtumenetluses esindada. Vanema esindusõigus võib olla teatud õigusvaidlustes välistatud (PKS § 120 lg 6, § 180 lg 1 p 3).⁵ Kohus on öelnud, et vanem ei saa lapse seadusliku esindajana esitada lapse nimel hagi iseenda vastu.⁶

25. Kuigi üldjuhul ei saa laps ise kohtusse pöörduda, on kohtud leidnud, et hagi menetlemisest ei saa keelduda üksnes põhjusel, et selle on esitanud laps.⁷ Sellistes õigusvaidlustes, kus vanema esindusõigus on välistatud, tuleb lapsele määrata erieestkostja (PKS § 209). Perekonnasjas, milles lapse huvid on tema hooldusõigusliku vanema huvidega vastuolus, võib kohus lapsele määrata ka riigi õigusabi korras advokaadi (TsMS § 219 lg 2 p 1, lg 5).⁸ Seega hoolimata sellest, et olete alaealine, võite Te elatise nõudega ka ise kohtusse pöörduda.

26. Mõistame, et Teil võib olla keeruline hagi koostada ja kohtule esitada. Sellises olukorras võite esmalt esitada elukohajärgsele maakohtule taotluse riigi õigusabi saamiseks. Koos riigi õigusabi taotlusega tuleb esitada majandusliku seisundi teatis. Mõlema taotluse vormid ja lähemat teavet leiab [riigi õigusabi veebilehelt](#). Selgitusi saab küsida ka advokaadibüroodest.⁹

27. Taotluse esitamiseks võib abi paluda ka kohalikul omavalitsuselt. Laps, kelle vanem teda ülal ei pea ja kes on sunnitud oma õiguste kaitseks kohtusse pöörduma, võib olla abivajav laps (LasteKS § 26). Abivajavale lapsele peab abi osutama see vald või linn, kus on lapse elukoht rahvastikuregistri andmete kohaselt (LasteKS §-d 27 ja 29). Kui laps elab tegelikult teise kohaliku omavalitsuse territooriumil, tuleb kohalikel omavalitsusel lapse abistamiseks teha koostööd (LasteKS § 8). Kui kohus otsustab, et Teil on õigus saada riigi kulul õigusabi, siis aitab

⁵ Riigikohtu 17.11.2015 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-127-15, p 27; 01.04.2020 tsiviilasjas nr [2-19-13540](#), p 13.

⁶ Tallinna Ringkonnakohtu 03.02.2020 määrus tsiviilasjas nr [2-19-19243](#).

⁷ Samas. Tallinna Ringkonnakohtu 15.01.2021 määrus tsiviilasjas nr [2-19-18957](#).

⁸ Riigikohtu 17.11.2015 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-127-15, p 27; 01.04.2020 määrus tsiviilasjas nr [2-19-13540](#), p 13.

⁹ Vt viide 3.

Teil elatise nõudega kohtu poole pöörduda ja esindab Teid kohtuvaidluses Teile määratud advokaat.

Riigi elatisabi

28. Kui kohus on algatanud menetluse elatise väljamõistmiseks, on Teil võimalik kohtumenetluse ajaks taotleda ka riigi elatisabi ([perehüvitiste seaduse](#) §-d 47–49). Riigi elatisabi taotluse saate esitada ise pärast seda, kui kohus on laiendanud Teie teovõimet selliste toimingute tegemiseks. Kui Teile on määratud eestkostja või erieestkostja, saab tema selle taotluse esitada Teie nimel. Lähemat teavet elatisabi ja taotluse esitamise kohta leiab [riigiportaalist eesti.ee](#) ja Sotsiaalkindlustusameti [veebilehelt](#).

III. Lapsetoetus

29. Teie avaldustest ja kohalike omavalitsuste vastustest saime aru, et lapsetoetused kantakse Teie vanema arveldusarvele, kuid ta ei kasuta neid Teie ülalpidamiseks.

30. Lapsetoetuse saamise õigus on lapsel ([perehüvitiste seaduse](#) (PHS) § 17 lg 1). Kui lapsel on olemas inimene, kes teda kasvatab, ei ole lapsel endal võimalik lapsetoetusi taotleda (PHS § 25). Lapsetoetus määratakse seda taotlevale inimesele (PHS § 28). Lapsetoetust saate taotleda ise, kui olete saanud 18-aastaseks (PHS § 25 lg 1 p 4).

31. Vanem peab kasutama lapsetoetust Teie ja [] huvides ning teie hooldamise, kasvamise ja õppimisega seotud kulude katteks (PHS §-d 2 ja 15).¹⁰ Kohalik omavalitsus peab Sotsiaalkindlustusametile teatama juhtumitest, kus vanem last ei kasvata, muudest asjaoludest, mis mõjutavad lapsetoetuse maksmist, ja last tegelikult kasvatavast inimesest (PHS § 10). Selle info alusel teeb Sotsiaalkindlustusamet otsuse lapsetoetuse maksmise peatamise, jätkamise või lõpetamise kohta (PHS §-d 12 ja 13).

32. Praegusel juhul on [] Vallavalitsusele ja [] Linnavalitsusele teada, et vanem ei kasuta lapsetoetust Teie ja [] huvides. Õiguskantsleri nõunik suhtles [] Linnavalitsuse ja [] Vallavalitsuse lastekaitseametnikega ning palus neil ühendust võtta Sotsiaalkindlustusametiga, kes saab valda ja linna nõustada ning teha otsuse lapsetoetuse maksmise kohta.

Loodan, et neist selgitustest on abi.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Kirke Vaino 6938425
Kirke.Vaino@oiguskantsler.ee

¹⁰ Riigikohtu 27.06.2018 otsus haldusasjas nr [3-15-2595](#).